

Vydáno Publishing House «Education and Science»,
Frýdlanská 15/1314, Praha 8
Spolu s DSP SHID, Berdianskaja 61 Б, Dnepropetrovsk

Materiály X mezinárodní vědecko - praktická konference
«Nastolení moderní vědy – 2014». - Díl 9. Filologické
vědy. Psychologie a sociologie. Hudba a život.: Praha. Publishing
House «Education and Science» s.r.o - 104 stran

Šéfredaktor: Prof. JUDr. Zdeněk Černák

Náměstek hlavního redaktora: Mgr. Alena Pelicánová

Zodpovědný za vydání: Mgr. Jana Štefko

Manažer: Mgr. Helena Žáková

Technický pracovník: Bc. Kateřina Zahradníčková

X sběrné nádobě obsahují materiály mezinárodní vědecko - praktická
konference «Nastolení moderní vědy» (27 září – 05 října 2014 roku)
po sekcích Filologické vědy. Psychologie a sociologie. Hudba a život.

Pro studentů, aspirantů a vědeckých pracovníků

Cena 270 Kč

ISBN 978-966-8736-05-6

© Kolektiv autorů, 2014
© Publishing house «Education and Science» s.r.o.

FILOLOGICKÉ VĚDY

METODIKA VYUČOVÁNÍ JAZYKU A LITERATURY

Чурсіна Л.В.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗАЦІЇ МОВИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ФРАНЦУЗЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ МОВИ)

Фразеологічні вирази вживаються щоденно французами у повсякденному мовленні, що робить їхні висловлювання образними, більш емоційними і, що особливо важить, більш влучними. Відомо, що «серед мовних структур, які належить засвоїти для того, щоб [вільно] висловлюватися, фігурують не лише слова, але й угруповання слів певною мірою непередбачуваних, іноді – за своєю формою, але завжди за своїм [особливим] значенням» [1, с. 9]. Їх належить запам'ятовувати, заздалегідь завчати напам'ять для того, щоб уміти вживати так само, як і прості лексичні одиниці. Схожі на звичні, однотипні ряди слів, структурне значення яких не надає цілісного значення, а впливає із суми значень їхніх компонентів, називаються фразеологічними зворотами мови (*locutions*) або виразами (*expressions*): 1) prendre (узяти) ses jambes (свої ноги) à son cou (на шию) = «s'enfuir»/ «s'échapper» → *por.*: брати/ узяти ноги на плечі, тобто дати стрікача / нахивати п'ятами/ = «вткати»; 2) être (бути) le bras droit (правою рукою) de qqn (когось) = «le seconder» → *por.* бути правою рукою когось, тобто «бути його найліпшим помічником».

На сьогоднішній день не існує загальноприйнятого (універсального) визначення фразеологічної одиниці, або фразеологічного звороту. Навіть існує декілька різних термінів на позначення цього лінгвістичного поняття, які інколи виступають як синонімічні. Серед найуживаніших можна назвати наступні: сталі вирази (*expressions stables ou figées*), які називають ще фразеологічними виразами (*expressions phraséologiques*), фразеологічними зворотами або висловами (*locutions phraséologiques*), стійкими висловами (*locutions stables*), фразеологічними одиницями (*unités phraséologiques*), фразеологізмами (*phraséologismes*), а також ідіоматичними виразами (*expressions idiomatiques*), ідіоматизмами (*idiotismes*), ідіомами (*idiomes*). Звісно, що різняться вони рівнем семантичної спаяності. Більшість вітчизняних дослідників одностайні у виділенні трьох типів фразеологічних одиниць за рівнем їх семантичної спаяності: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення. Зарубіжні дослідники додають, і не безпідставно, до цього пласту стійких і напівстійких словосполук колокації – стійкі узуальні словосполучки, які реалізуються у мовленні.

Слід зазначити, що фразеологізми мають власну історію і походження, які однак можуть не дійти до наших днів. Лінгвісти, що досліджують історію таких зворотів і виразів, можуть давати власні трактування щодо їхнього походження і первісного значення, ґрунтуючись на результатах власних досліджень. Не завжди подібні версії походження є достовірними.

На думку відомого французького лінгвіста П. Гіро, фразеологічні звороти мови народжуються і живуть поза звичною мовою повсякденного спілкування, тобто вони є готовими мовними засобами, що прирівнюються до слів, вільних словосполучень і речень, оскільки вони виконують у мовленні таку саму комунікативну функцію [3]. П. Гіро розглядає фразеологізм як вираз, що складається із декількох слів, що «становлять синтаксичну і лексичну єдність». Вони є необхідним знаряддям пізнання реалій, що нас оточують: природа, людина, її життя, її звички, звичаї, інституції, а також спосіб відчувати і пізнавати світ. У них закладена специфічна для кожного народу ментальність, тобто світовідчуття і світосприйняття. Таким чином, вони становлять суспільну і культурну, а також мовну спадщину, оскільки багато виразів перейшли до розряду сталих з моменту вибуття із ужитку речей та понять, які вони раніше позначали.

Уживаючи найпоширеніші із них щоденно, носії мови, як правило, не ставлять собі питання щодо їхнього походження і щодо понять, які вони позначають, тобто дефініцій, бо вони є зрозумілими для кожного мовця в межах певної лінгвістичної спільноти. Такі вирази відтворюються у процесі мовлення як *gémotifs* словесні формули [2, с. 73]. Лише окремі з них викликають непорозуміння і потребують уточнень стосовно їх сучасного значення у спеціальних фразеологічних словниках. Це переважно ті, що належать до вузької сфери вжитку, тобто є нерозповсюдженими, маловживаними. Сюди належить віднести й юридичні фразеологізми.

Натомість фразеологічні одиниці і вирази є темною плямою для тих, хто вивчає іноземну мову, зокрема й іноземну мову професійного спрямування. Знання й уміння вільно вживати сталі вирази і фразеологізми є свідченням просунутого рівня оволодіння іноземною мовою. Недостатні знання з іноземної мови тягне за собою невміння вичленовувати стійкі словосполучення і шукати для них відповідник у рідній мові. Для прикладу можна навести такі сегменти висловлювання: «Robert m'a donné un *coup de poing*» / Робер мене вдарив кулаком / і «Robert m'a donné un *coup de main*» / Робер мені допоміг /. Структурна модель цих фразеологізмів є однотипною на рівні компонентного складу N+de+N, однак ці вирази суттєво різняться за внутрішньою семантикою. У другому прикладі вживається фразеологізм, який не входить до синонімічного ряду з попереднім за рахунок метафоричного переосмислення «*coup de main*», оскільки «*coup*» асоціюється не з «*gifle*» (ляпас, удар), як у першому випадку, а з «*action*» (дія). За аналогією попереднього фразеологізму ми мали б перекласти цей фразеологізм у такому трактуванні: Він мене вдарив рукою. Він мені дав ляпаса. Однак ком-

понент «*main*» символізує «*aide*» у значенні «допомога» і саме значеннєвий відтінок другого компоненту фразеологічного виразу «*coup de main*» нашаровується на перший і його цілісне значення суттєво змінюється, а відтак не вписується у схему семантичної структури одноструктурного з ним фразеологічного виразу «*coup de poing*». Зрозуміло, що неправильний переклад може викликати суттєві непорозуміння і призвести в кращому випадку до комічних ситуацій, в гіршому – до скандальних або навіть непоправних ситуацій у ході саме професійного спілкування. Наведемо інші приклади контекстних добірок для більш наочної ілюстрації особливостей актуалізації значень фразеологізмів, що є дотичними до мови спеціальності: пор: «*Il a levé le pied avec la caisse*» (Він утік разом із касою); «*Plus d'un automobiliste a levé le pied en apercevant les forces de police*» (Не один автомобіліст пригальмував, помітивши сили поліції); пор.: «*Il faut lever le pied très haut pour enjamber la dernière marche de cette galerie*» (Слід підняти досить високо ногу, щоб ступити на останню сходинку цього парадного залу). Як бачимо із прикладів, фразеологічний вислів «*lever le pied*», який у сучасній французькій мові виходить з ужитку, у першому реченні має відповідником український фразеологічний вислів «втікати; давати стрікача»; у другому реченні омонімічний фразеологічний вислів має значення «пригальмувати натискаючи на гальмівну педаль» і в такому значенні він є більш розповсюдженим; в останньому реченні вживається цей вислів у первісному значенні і його перекладаємо на українську мову дослівно: «підняти ногу». Наведені приклади фразеологізації лексичних одиниць, хоча і мають відношення до юридичної тематики (фігурують у сюжетах кримінальної хроніки на шпальтах газет, у протоколах поліції і жандармерії), проте ці вирази широко вживаються і в загальнозживаній мові.

З огляду на попередньо сказане, можна певним чином стверджувати, що фразеологізми є складними для активного засвоєння і подальшого вживання для тих, хто вивчає французьку мову як іноземну. Юридичні фразеологізми є більш складними для розуміння і засвоєння, зокрема ще й тому, що належать до вузько-спеціальної сфери вжитку. Студенти, що вивчають французьку юридичну мову, мають попередньо або паралельно з вивченням цієї фахової мови засвоювати базові знання з системи французького права, опираючись на отримані знання з національного права.

Зазначимо, що серед пласту стійких юридичних фразеологічних виразів виділяються юридичні колокації, що посідають чільне місце серед узуальних стійких виразів. Вони майже не представлені у лексикографічних джерелах. Двокомпонентні колокації певного типу ще можна відшукати у двомовних спеціалізованих словниках, хоча і це трапляється не так часто. Лексикографи лише приступили до розробки словників юридичних колокацій, зокрема двомовних в електронній версії.

Юридичні колокації є продуктом мовної практики, причому як усної, так і письмової. До їх складу можуть входити терміни, які вживаються окремо у вільних словосполученнях, що ускладнює виділення колокативних стійких словосполук

у юридичному тексті і призводить до порушення адекватного сприйняття його змісту. Особливо це стосується перекладу з однієї мови на іншу. Навіть переклад найменувань юридичних професій може викликати труднощі у пошуку відповідника: *procureur de la République* (прокурор при суді першої інстанції у цивільному процесі/ державний обвинувач у кримінальному процесі), *avocat général* (помічник Генерального прокурора в апеляційному і Касаційному судах). Перекласти ці словосполучення терміном прокурор без уточнень і пояснень, так само як і без спеціальних знань правової системи країни, мова якої вивчається, є неможливим. Колокації можуть мати навіть у французькій мові різні значеннєві відтінки, зокрема це стосується саме тих, які побутують відразу у декількох галузях права. Наприклад, *dégradation civique* (позбавлення деяких громадянських і політичних прав) позначає поразку у правах, пов'язану з обмеженням правоздатності громадянина в рамках французького цивільно-процесуального кодексу; *dégradation civile* (обмеження в громадянських правах засуджених осіб), що тягне за собою відсторонення або зміщення з посад, заборону обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, позбавлення всіх громадянських і політичних прав, і навіть часткове обмеження прав у сфері сімейних правовідносин; *dégradation militaire* (пониження у чині) є видом кримінального покарання за ухилення або відмову від виконання статутних правил військової дисципліни; *dégradation du bien* (псування майна) проступок або злочин, за які передбачається кримінальна відповідальність. Стрижневий компонент «*dégradation*» видозмінює значення за рахунок узуального поєднання з різними колокативами, словами з узуального оточення.

Із юридичного тезаурусу можна виділити такі вирази, як *à huis clos* (слухання за зачиненими дверима), *sous seing privé* (за особистим підписом – без засвідчення справжності підпису нотаріусом), *Garde des Sceaux* (охоронець печатки – міністр юстиції), які широко вживаються в мові юристів. Для їх швидшого запам'ятовування доречно звернутися до історії виникнення цих найменувань. Так, слово «*huis*» походить від латинського «*uis, ustium*» і позначало у старофранцузькій мові «двері». Вираз «*à huis clos*» виник у 16 столітті і дослівно мав значення «зачинені двері», у переносному значенні став означати на суддівському жаргоні «слухання справи у закритому режимі, непублічне слухання». «*Seing*» походить із провансальської мови *seing, seng, signe*, що в свою чергу має за етимон латинське слово *signum*. Цей термін позначав у давнину особливий знак або помітку, яку ставили на письмовому документі у ході певних домовленостей, щоб підтвердити, що цей документ саме від імені представника однієї із сторін договору. Можна припустити, що раніше важило слово комерсанта і комерційні правочини укладалися суто на довірі, тому і в сучасній практиці *acte sous seing privé* означає акт, підписаний лише зацікавленими особами у простій письмовій формі, не засвідчений у присутності нотаріуса (за французьким законодавством вартість такого правочину не має перевищувати суму в 800 євро).

Однак, не лише життя сприяло появі подібних «неживих форм», застиглих у плані структури і семантики, але й сама мова як соціальний феномен, що еволюціонує разом зі суспільством, яке нею розмовляє. Ці форми стають з плином часу незрозумілими для наступних поколінь певної етнічної спільноти, оскільки вони є нерозкладними на структурні компоненти і сприймаються в цілому. Одні з них належать до лексичного корпусу, інші – до граматичних конструкцій. Мова їх не відторгає, оскільки ці вирази є влучними, місткими і достатньо уживаними у спеціальних контекстах юридичного характеру.

Таким чином, оволодіння іноземною мовою, особливо мовою за фахом, тісно пов'язане з поняттям мовної норми і має спрямовуватися на освоєння і коректне дотримання узуальних норм ужитку не лише юридичних термінів (з цим завданням впоратися не так складно), але й юридичних фразеологічних одиниць і виразів, а також юридичних колокацій.

Насамперед належить визначитися з питанням дефініції, що саме слід розуміти під юридичною колокацією, оскільки спостерігаються розбіжності у різних підходах до визначення [4-6]. Звернімося насамперед до походження терміну колокація, який бере початок від латинського слова *collocatio*, яке в свою чергу походить від дієслова *collocare* у значенні «розташування». У французькій мові колокація означає «положення, розташування одного елементу відносно іншого». К. Дешан надає таке визначення: «...колокація є невідлукним словосполученням і воно у мові спеціальності складається з основи (термін), вибраного [мовцем] довідливо і колокативу, який дозволяє надати виразу специфічного значення» [4]. К. Пешкова вважає, що спеціалізована колокація є привілейованою лексичною «зустрічальністю» з використанням мовних елементів, що зв'язані синтаксичними відносинами підрядності і сурядності у спеціалізованому дискурсі» [5]. Ми схилиємося до дефініції К. Пешкової, хоча дане визначення і не є містким. Разом з тим дослідниця висловлює думку, яку ми поділяємо, що юридичні колокації можуть виходити за рамки бінарних конструкцій і мати більш глибокі і розгалужені схеми творення. Навіть у текстах ці конструкції можуть бути розпорошені інсталюваними елементами вільних словосполук. Це призводить до того, що початківцям дуже складно вилучити структуру юридичної колокації у повному обсязі. Вони припускаються посліпного перекладу, що веде до грубих порушень змісту тексту в цілому. Наведемо такий приклад: «*Avant d'entrer en fonction, les membres nommés au Conseil constitutionnel prêtent serment où ils jurent de bien et fidèlement remplir leurs fonctions en toute impartialité dans le respect de la Constitution, de garder le secret des délibérations et des votes et de ne prendre aucune position publique*». Ми виділили лише декілька колокацій зі стрижневим дієслівним компонентом, однак їх можна виділити більше із цього уривку, з різною структурою і різним компонентним складом: *en toute impartialité, dans le respect [de la Constitution], nommer [les membres] au Conseil Constitutionnel / les membres [sont] nommés au Conseil Constitutionnel* та ін.

Уміння виділяти в юридичному тексті узуальних сегментів словосполук, тобто юридичних колокацій, потребує формування у студентів морфолого-синтаксичної компетенції. Юридичний текст, як правило, є обтяженим складними граматичними і синтаксичними конструкціями, він передає інформацію про референтний юридичний простір і для його адекватного сприйняття і тлумачення необхідні додаткові фонові знання.

Юристи висувають тезу, і не безпідставно, що Право є «мовою», що безпосередньо пов'язана зі своєрідним способом мислення і що юридична герменевтика (мистецтво тлумачення і розуміння юридичних текстів) є необхідною стежею в розумінні юридичних суджень і втілення в життя законів. /Etienne le Roy Juristique et anthropologie un pari sur l'avenir/. Не зважаючи на лексичну і структурну схожість юридичної мови з загальнонавчаною, будь-яке слово, вислів або речення в юридичному дискурсі є своєрідним решетом, через яке ми отримуємо інформацію і повідомлення в дещо іншій площині. Юридичну мову належить «розкодувати». Особливу роль відіграє передача смислу сказаного шляхом вилучення відповідного і коректного значення певного юридичного терміну в оточенні інших термінів (юридичні колокації), підбір відповідного аналогу, еквіваленту або перифразатичного тлумачення того чи іншого юридичного фразеологізму. Елементи перекладацької компетенції студента мають опиратися на належним чином сформовані морфолого-синтаксичну і міжкультурну правознавчу компетенції.

У сучасній лінгвістичній і методичній літературі, як вітчизняній, так і зарубіжній, налічується достатня кількість наукових досліджень з питань вивчення юридичних фразеологічних одиниць і юридичних колокацій. Разом з тим, питання напрацювання ефективних методів освоєння юридичної фразеології залишається і надалі актуальним питанням. На думку К. Дешан вивчення юридичних колокацій має відбуватися двома шляхами: прямим (виконання вправ) і непрямим (виконання завдань творчого характеру, що полягають не лише у розвитку лексичної компетенції, але й інших суміжних компетенцій, зокрема культурознавчої). Автор підкреслює необхідність завчання цілого колокативного сегменту [4] і надалі вживати як готовий вислів у різних контекстних ситуаціях юридичного характеру.

Література:

1. Rey A., Chantreau S. Dictionnaire des expressions et locutions. Paris: Dictionnaires le Robert, 2003.
2. Ужченко В.Д., Авксентьев Л.Г. Українська фразеологія: Навч. посіб. для студ. філолог. фак.-тів ун-тів. Харків: Основа, 1990. – 167 с.
3. Guiraud P. Les locutions françaises // Que sais-je? – № 903.- Paris: PUF, 1973.- 122 p.
4. Dechamps Ch. Enseignement/apprentissage des collocations d'une langue de spécialité à un public allophone : l'exemple de la langue juridique. Режим доступу: http://www.cairn.info/zen.php?ID_ARTICLE=ELA_135_0361

5. Peshkova K. Le discours juridique en russe et en français: une approche typologique. Режим доступу: tel.archives-ouvertes.fr/docs/00/99/70/16/.../These_PESHKOV_Kira.pdf

6. Гладка В.А. Структурно-синтаксичний підхід у вивченні колокацій (на матеріалі французької мови) //II Міжнародна науково-практична заочна конференція «Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації»

7. Etienne le Roy. Juristique et anthropologie : Un pari sur l'avenir //Journal of legal pluralism and unofficial law, number 29, 1990.- pp. 5-21.